pogledi.si

Družba - Kultura in mediji

Potopisno-literarna reportaža pisateljice Nataše Kramberger

Nič več ne vžge, če ne potisneš

Foto: Daniele Croci

Nataša Kramberger

05. 08. 2011

V takem je človek majhen kot uš. Ta pobočja, ta črna pobočja, te črne doline, najprej dol, potem nazaj gor, kakor da bi zemlja valovila pod tabo, dol, gor, dol in spet v daljavo do lune: neskončno črno hribovje, neskončni vzponi, neskončno ozemlje, polno neskončnih, stonadstropnih, vseprisotnih – stolpnic.

Mogoče podnevi scena ne bi bila tako mogočna, zdaj je divja. Na najvišji planoti si, vse imaš pod sabo, a betonsko naselje zapira nebo kot kanjon. Postane ti slabo za bruhat: hribi so že hribi, ne rabijo še nebotičnikov gor! Nobene luči ni prižgane, v vsej tej milijardi stolpnic ni nikogar, ki bi jedel pri luči, vsi so mrknili, ali kaj, se ugreznili v noč.
V daljnem spalnem predmestju Istanbula je džungla narejena iz nabasane teme in masivnega cementa. Opolnoči brez bencina in denarja si kaput, še svojega nosu ne najdeš, ker je izginil za črnim blokom. Potem te stisne, hudič, taka tema je preveč za moj nos, v mestu je vendar trinajst milijonov! Zadušili ga bodo v navadnem dvigalu, pohodili ga bodo na tepihu sredi bazarja in ko bo pred mošejo jokal, ga nihče od trinajstih milijonov ne bo niti povohal, kaj šele razumel. In mački. Med morjem in asfaltom hopsajo nosove kot miši. Tako je to v spalnem predmestju Istanbula, ko vse ostalo mrkne in je nad betonom noč, nad nočjo pa tišina in satelitske antene. Nič ni bolj grozljivega od noči nad trinajstimi milijoni, hu huuu, v takem si majhen kot uš.
A človek ni uš, rečeš in gledaš Istanbul, človek misli, človek piše, človek pleza po pobočjih.
Dokler seveda človek ne eksplodira, reče Istanbul, in postane neobvladljiv. Neobvladljiv od *znotraj*.
V takem je literarna rezidenca marsikaj, to pa je pomembno kot kruh.

Tri okna v severni Nemčiji

Medtem se majhno pristanišče Eckernförde na severu Nemčije v miru kopa v soncu in vetrič nad jadrnicami je zal, da mornarji puhajo v svoje fajfice kot v risanki. Obmorsko počitniško mesto je spokojno, plaža peščena, pesek je bel, po zraku letajo rumeni zmaji in drobni oblaki, otroci nosijo gumijaste škornje in med nizkimi hiškami plapolajo modre, oranžne in bele zastavice. Nekdo se tudi kopa, brrr, a ta je nor.
V tem mestu ni asfalta, ampak so ceste tlakovane z rdečo opeko in vse ulice tako drobne, kakor da bi bile enosmerne. V marini so usidrane ribiške barke z galebi in na obrežju kiosk s sendviči. Pred leti, ko so v tem mestu odprli umetniško rezidenco, hišo za gostujoče umetnike Kunstlerhaus na Ottestrasse 1, po pričevanju tukaj še nihče ni poslušal sodobnih kompozicij, samo Bacha in orgle. Danes so koncerti v cerkvi iz 16. stoletja izključno sodobni in če greš mimo kot ignorant, se ti zdi, da vse trilčka in cvili po neki zelo precizni razfušani logiki. Mnogo glasbenikov se je po gostovanju v umetniški rezidenci kar za vedno preselilo v Eckernförde, ustanovili so ansambel Reflexion K in zdaj na plaži skladajo svoje cvilaže ter jih izvajajo v cerkvi pred občinstvom, ki je sčasoma postalo čisti ekspert, res ekspert in res množičen.
Umetniška rezidenca vzgaja, so mi rekli, to se v malih krajih takoj pozna.
Potem čez doke in barke in ljubko nabrežje zatuli divji ženski Porkafiks!, hinavec!, šc!, ti galebi, šc!, tako naskočiti gospo, gospo in njen sendvič s slanikom, MeinGott!, brez vsakega spoštovanja, brez kančka sramu, aufbiks, ubožica, kako so jo naskočili.
V umetniški rezidenci živimo štirje, en skladatelj, en slikar in dve pisateljici. Moja soseda, pisateljica Johanna Straub, piše družinski roman in imamo težavo, kajti njeno stanovanje v Kunstlerhaus Eckernförde ima tri ogromna okna in tudi moje stanovanje ima tri ogromna okna in najina okna si stojijo nasproti, tako da se vsak dan gledava, ko se zbudiva, ko jeva ribice, ko božava mačke, ko ribava tla, skozi okno naju gleda pisateljsko oko, ki najprej bulji, potem pa piše, MeinGott!, brez vsakega spoštovanja, brez kančka sramu, naskoči kot požrešni galebi.
Johanna Straub je hči pisateljice Marie Elisabeth Straub, ki piše tudi kriminalke in scenarije za televizijske nadaljevanke. Sami sta ostali, oba moška v družini, oče in sin, sta umrla, najprej oče, pred desetimi leti pa še sin. Johanna Straub v svojem družinskem romanu ne piše o očetu ali velikem bratu, ampak o babici, po kateri je podedovala toliko denarja, da si je lahko v Berlinu kupila eno celo hišo. Ko je umrla, so v babičini kopalnici našli skrivne omare uspaval, vse življenje je bila odvisna od tablet in sploh ni bila edina, vsa nemška generacija Hitlerjeve mladine je odvisna od antidepresivov in narkotikov in uspaval, vsi ti stari ljudje, vsi ti omas und opas, kar ne morejo in ne morejo normalno živeti in bog ve, kam se zatečejo po smrti, to zdaj Johanna piše v romanu.
Potem se nam v hiši za gostujoče umetnike Eckernförde zgodi obisk. Pride žena Clemensa Nachtmanna, ki je skladatelj iz Gradca in živi v prvem nadstropju. Njegova žena na vhodnih vratih vidi Johannin priimek STRAUB in pride potrkat na njena vrata: »Pred desetimi leti sem bila punca tvojega umrlega brata.«
Včasih ti v umetniških rezidencah dajo tri okna, ki stojijo nasproti drugim trem oknom, za katera eno nedeljo en veliki brat iz groba pošlje svojo bivšo punco, ljubko in pametno, trkat na vrata. Clemens Nachtmann, skladatelj in mož, o tem napiše opereto.

Z novim štarterjem v Krakov

Mednarodna mreža HALMA povezuje organizacije po vsej Evropi, ki z različnimi štipendijami omogočajo pisateljem, pesnikom, dramatikom in prevajalcem bivanje in ustvarjanje v najbolj raznovrstnih pisateljskih hišah od Irske do Grčije. V programu HALMA avtor sodeluje dva meseca: vsak mesec v drugi rezidenci, najraje v dveh različnih državah. Za popotnico dobi delovno štipendijo, vzorčni prevod svojih besedil v jezike držav, v katerih gostuje, in povrnjene potne stroške, da se zdaj vozim iz skrajno severne Nemčije do skrajno severne Bolgarije, ki je povsem na jugu.
Tik pred Berlinom v avtu crkne štarter, da nič več ne vžge, če ne potisneš, kar je najboljše, ko je za potiskanje dovolj kandidatov plus navijači. A potiskati dva tisoč kilometrov čez Evropo je komedija za poln kombi, v naši zasedbi pa sva le dva kamerada in en golf. Dva

dni po odpadih iščemo štarter, ki bi pasal v staro črno ohišje, in ko tretji dan pred poljsko mejo živalsko zatuli neka reč med menjalnikom in levim kolesom, pomislim, da bi bilo bolje, če se golf iz Berlina nikoli ne bi bil premaknil. A na prvi pumpi na Poljskem v golfovo črevesje pogleda stari taksist in reče, eh, jaz sem s tako tulečo živino brez problema vozil vsaj dve leti, nadaljnjih pet tisoč kilometrov še ni panike. To je pristop.
V Krakovu čaka umetniška rezidenca Villa Decius, ki je tudi v mreži HALMA, koordinatorica tamkajšnjega literarnega programa Malgorzata Rozanska pa zna urno urediti spanje za noč in tudi literarni večer za meščane. Ta rezidenca ima težko ime, težka vrata in ogromen park s krokarji, ki ob jutrih črno vijugajo nad težko meglo. Vse je malo težko, razen pohištva, na stenah rezidence pa tople fotografije pisateljev in prevajalcev, ki so doslej bivali tu in skrbeli predvsem za kulturno izmenjavo med Poljsko in Nemčijo. V tej vili je neskončen mir, a pred Krakovom na levo in dol leži Oswiecim Auschwitz, mimo katerega ne moreš, ko si enkrat tam, tudi ker bereš zastavonošo Jachyma Topola in njegov roman *Sestra*, kjer češki kapetani in pobratimi pristanejo v Auschwitzu v eni od svojih nočnih mor, o, fant moj, sokolček, kar tako sredi lepega se v sanjah znajdejo v tem taborišču, sodrugi industrialci, medtem ko v Pragi perejo denar in pretakajo ilegalne vode.
In tako zdaj tudi jaz kakor v sanjah stojim pod Arbeit macht frei in se čudim, kako zaboga, kako pri vragu lahko na tak kraj s takim napisom sije tako toplo sonce. Sedem na travo pred blokom za ženske in bi najraje zajokala, tako mi je ta podoba tuja, podoba trave in prelepega toplega sonca. Zebsti bi te moralo!, se okaram, Potrudi se, da te bo zeblo! Bolj kot se trudim, manj vidim angele lakote in srčaste lopate in menažke, noben predmet pod soncem ni več tako lačen in ubog kot pri Herti Müller, ni več *človeški*. Kako je toplo, skoraj za kratke rokave. Pred krematoriji pa piše: Prosimo turiste, naj ne kričijo in zbijajo šal, tu so umrli ljudje.
Ko sem bila majhna, smo se na prvi november zvečer vozili od pokopališča do pokopališča po Slovenskih goricah gledat svečke, ki so brlele v temi. Ožarjeno pokopališče v Voličini si lahko sijajno videl s planote Zavrh, ali pa staro pokopališče v Jurovskem Dolu, ki je šlo v hrib in si ga lepo videl od vsepovsod. Vsa vaška pokopališča od Oswiecima do Češke in potem Slovaške gredo nenormalno v hrib, kakor da bi bila navpična in ljudje pokopani drug na drugega. En plaz bi lahko vse mrtve prinesel živim ljudem na prag, na strehe in hiše in mogoče tudi v trgovino. Res ne vem, zakaj so tam okoli zgradili takšna pokopališča. A prvega novembra mora biti prelepo, ko sveče brlijo ena na drugi, strmo nad vasjo.

Jejhate, madžarski časi
Zdaj je čas, ko se selijo štorklje, vsa obzorja so polna belih plahutajočih jat in zdi se, da je Evropa v pogonu, nič ne stoji pri miru, nič nič, čiv čiv, na nebu in na zemlji, vse nekam sili in se seli. Ne štejem več, kolikokrat sem na postanku v pravljični deželi Češki že nabasala na obupni cimetni paprikaš s čufti samo zato, ker mi je bila všeč češka beseda za čufte. Tudi tokrat preklinjam kot urnebes in se trudim, da bi kruhove cmoke v prilogi kar najmanj namakala v sladkasti zos, ki ga je dobra natakarica razlila po celem krožniku. Ueh, skovikam, ueh, ueh, kot čuk, in bezam čufte iz omake in tiste kose cmokov, ki se omake niso dotaknili. To ni za napisat, tako žmajtljivo spakovanje, ueh!
Od tu naprej se golf in kamerada bojujemo z bajnimi slovaškimi luknjami na vozišču, na bankinah in na avtokarti. Bolj globoke so luknje, bližja je noč, in v takih razmerah hitro izgubiš kolesce. Hontianske Nemce niso Betlehem – naselbina leži pri cesti z divjimi tovornjaki, ki zaradi lukenj šibajo napol po zraku –, a tri šefice motela v nočni izmeni (natakarica, kuharica in čistilka) v recepciji gostoljubno gledajo televizijo skupaj z gosti. Kuharica tuli. Že tam tuli, ko Patrick Swayze in Demi Moore še mesita pohotno glino, ko pa Swayzeja odstrelijo, da postane duh, kuharica poči kot struna in zatuli kot volk. Kako se joče! Kar ne neha. Ne neha! Joj, pa res ne bo nehala! Vsi začnemo tekati okoli kuharice, da bi nehala jokati. Ona izgine v kuhinjo in ne neha niti tam.
Naslednje jutro je Madžarska ravna, prazna in daljna, na avtocesti ni nikogar in še štorklje letajo naravnost. A v Budimpešti ima Mladen Pavičić, lektor slovenskega jezika na madžarski univerzi, nekaj sijajnih študentov in čudovite metafore za slovenščino. Vsi lektorji slovenskega jezika na tujih univerzah imajo svoje metafore in vse po vrsti so čudovite.
Mladenove so planinske narave, jezike primerja z gorami in hribi. Angleški jezik je zanj rahla vzpetinica z dolgo ravnino, ki se povsem pri kraju strmo dvigne v hrib. V tem jeziku lahko človek zelo hitro razigrano komunicira, samo na vzpetinico se povzpne – nauči se nekaj osnovnih besed in pravil – in že teka po njegovi višavi. Če želi planinec osvojiti jezik v celoti, se mora pri kraju angleške ravnice povzpeti na višji in težavnejši osamelec časov, fraz in pravil, ki se imenuje visoka angleščina.
Slovenski jezik, na drugi strani, je dvatisočak pravil in slovnic, ki ne pozna polovičnih poti: zahteva, da najprej priplezaš do konca, potem pa, zmahan in prepoten, lahko spregovoriš prve stavke. Ima pa neverjeten razgled, jasno, do morja in tudi kraških jam. Mladen pravi, da svoje študente štiri leta »šopa« s cepini in klini, skloni, spregatvami in pravili, da lahko v četrtem letniku vsaj za silo napadejo Triglav. A to je malo tudi laž, saj so mi nekateri madžarski študenti drugega letnika v Budimpešti tako lepo (po slovensko) govorili o slovenski poeziji, da se mi je zdelo, da sredi panonske ravnice stoji sto Aljaževih stolpov.
Panonski nižini navkljub je madžarski jezik v plezalnem žargonu hudičeva Severna stena – brez ene zajle ali klina. Divje kamenje tega jezika se kruši od vsepovsod in ti pada na glavo brez čelade, da bi najraje omahnil vznak in javkal, jejhatejejhate, javkal po madžarsko. V takih gorskih razmerah jezikov živi Mladen s svojimi študenti na univerzi v Budimpešti, med slovenskimi in madžarskimi plazovi, moje ceste na jug pa so ravne.

Kako smo vsi znoreli v Novem Sadu
Sreten Stojanović, srbski urednik, vsako srečanje članov mreže HALMA ocenjuje po tem, kako dobro se je tam jedlo. In seveda v Novem Sadu najprej zrihta kosilo po klasični metodi – vpreže ženo Jovano Stipić. V dolgi, sočni, z baš-mi-je-drago napolnjeni debati govorimo o širokih e-jih, mehkih l-jih in o balkanski duši, ujeti v novo literarno rezidenco v Sremskih Karlovcih, kamor enkrat zvečer zavijemo in jo po dolgem in počez občudujemo.
Međunarodni centar za književne prevodioce je povsem nova hiša za gostujoče literate, predvsem prevajalce, saj je Vojvodina s svojo množico uradnih jezikov edinstveni prostor medkulturne in medjezikovne izmenjave. Še pred kratkim v rezidenci ni bilo niti postelj niti miz, zdaj vse stoji in se sveti. Rezidenca ima skupno kuhinjo in čudovito knjižnico, gostje pa vsak svojo spalnico, za ustvarjalni mir. Junija (16.–18. 6.) se je v tem mednarodnem centru zgodila obširna prevajalska delavnica v sklopu novega projekta mreže HALMA: Literatura v toku (Literature in flux). Ko sem prvič slišala za to akcijo, sem najprej pomislila na genialno zajebancijo Mateja Bogataja, da bi lahko vojaško ladjo, ki smo jo fasali od Rusov zaradi klirinškega dolga, spremenili v ultra super pop in rock'n'roll promocijsko barko slovenske literature. Ne morem se spomniti, kje je Bogataj to napisal, prav dobro pa vem, da se mi je stvar v hipu zazdela edina pravilna funkcija katerekoli vojaške ladje: predstavljala sem si jo kot sijajni (je!) južni otok (je!) z večnim izhodom na odprto morje, svetovni šov slovenske literature vseh voda in vseh tokov na krovu in premcu.
In v takem razpoloženju dobim vabilo na muzejsko ladjo Radetzky, ki bo od konca septembra do začetka novembra 2011 plula po Donavi, od bolgarskega mesta Ruse do gosposkega Dunaja, na njej pa bodo mesec in pol dan in noč pluli in živeli (živeli in pluli) pisatelji, pesniki, prevajalci iz obdonavskih, obmorskih, evropskih držav. Literatura mora biti v toku, obtoku, teči mora in se prelivati, in z njo literarne rezidence. Potujoča hiša za pisatelje Literature in flux – tako fluidno, da se ob misli nanjo kar malo zamaješ.
Med avtorji, ki so že potrdili to (klavstrofobno?, morskobolno?) avanturo, so Iris Hanika, nemška dobitnica nagrade EU za književnost 2010, pa Michal Hvorecky, poznavalec Donave iz Bratislave, Filip Florian, pisatelj in novinar iz Bukarešte, ter podpisana navdušenka za južne otoke.
Projekt je megalomanski, kot je megalomanska HALMA: ne finančno, ampak vse ostalo. To je organizacijam, povezanim z literaturo, lastno a priori. Nikoli niso finančno megalomanske. A včasih njihovi projekti postanejo večji od njih samih, tudi finančno, ne zgolj vse ostalo, njihove ideje se razrasejo po kontinentu in čez noč postanejo vseevropske.

V projektu Literature in flux sodelujejo organizacije iz enajstih držav, na ladji bo z branji, gostovanji ali performansi sodelovalo več kot trideset avtorjev in še enkrat toliko prevajalcev (na posebnem literarnem večeru v Vukovarju bosta nastopila tudi slovenska pisatelja Tadej Golob in Peter Rezman). Vse skupaj iz Berlina vodi Laura Seifert, koordinatorica mreže HALMA, in ko danes govoriva po telefonu o tem, kdo in kako bo na ladji kuhal, zašepeta: »Naš odvetnik je ob sedmih zjutraj eno uro kričal name. Niti vdihnil ni, tako je kričal. Da me bo ta projekt uničil. Da nas bo korupcija v obdonavskih državah pobrala. Da sploh ne vem, kaj se grem. Trideset pisateljev. Trideset pasušov. Šest carin. In muzejska ladja! Ali smo vsi skupaj resnično znoreli?«

Vse lisice med Sofijo in Donavo

»Malo za Nišem se avtocesta konča in tam je treba šteti kilometre. Med petnajstim in dvajsetim bo na desni strani ceste parkirišče za tovornjake, na levi pa znucane barakače, ki so bolj podobne avtomehaničnim delavnicam kot gostilnam. Pozor. Tretja kafana v vrsti je prava, takega roštilja ni nikjer v Srbiji.« Sreten še trikrat pokliče, da bi zabičal, kje se je treba nujno ustaviti za kosilo. Kako naj mu človek prizna, da so se kilometri narobe prešteli in da tam, kjer bi moral biti srbski roštilj, ni bilo drugega kot turški ražnjiči iz kurjih jeter? Ah.

Pri vhodu v Bolgarijo je cestni rezultat visoko v korist ježem. Torej sedemnajst ježev in zgolj devet lisic na dva tisoč kilometrov dolgi trasi od severne Nemčije do sem. A tukaj lisice napnejo svoje moči in že okoli Sofije je rezultat izenačen. Dvajset mrtvih ježev in dvajset mrtvih lisic, poleg pa še sedem mačk in trije neprepoznavni. Od tu naprej pride do premoči psov. Na vsakih dvajset kilometrov leži vsaj eden, tisti, ki tekajo ob cesti, pa šepajo ali nimajo repa.

Penka Angelova, direktorica Elias Canetti centra v mestu Ruse, sicer pa zaslužna profesorica na vseh možnih bolgarskih univerzah, je vajena, da ljudje v Bolgariji ne znajo pravilno napovedati ure svojega prihoda. Če zgodaj zjutraj odrineš iz Sofije in kreneš proti severovzhodu, nikakor ne boš prišel v Ruse pred poznim popoldnevom, čeprav je na zemljevidu videti povsem drugače. Trezni ljudje v Bolgariji vozijo kot pijanci: vijugajo, da bi se izognili luknjam. Pijani vozijo naravnost: dokler jim luknja ne odnese podvozja. Če so v igri tovornjaki, lahko ure in ure stojiš pri miru in čakaš, da bodo dvanajsttonski tovornjak sredi ceste raztovorili, premaknili in sprostili cestišče za čakajočo kolono, pri čemer bo po vsej verjetnosti ravno tovornjak pred tabo spet omagal v luknji in bo svet vnovič za tri ure obstal.

V ta namen ob cestah stojijo luštna dekleta. Pomagajo čakati in računajo malo.

Ruse ima termoelektrarno s šestimi ali sedmimi bloki, to je stvar, ki jo ob sestopu z obvoznice najprej opaziš. Tudi romsko naselje ima in televizijski stolp na najvišjem hribu, do katerega je z avtom nemogoče priti, saj se ceste preprosto razblinijo, do vrha prideš kvečjemu v sedmem poskusu. Največji vtis na človeka naredi železniška postaja, ki spominja na Mussolinijev kolodvor v Milanu, le da se stopnice pod njo ugrezajo v zemljo in pri informacijskem okencu vsi kadijo kot Turki. V največjem krožišču pri centru mora filobus zmeraj ustaviti, da šofer sname kabel, ki vozilo povezuje z električno napeljavo; od krožišča naprej vozi na bencin, v prometu pa tako ali tako vsi po malem ustavljajo vsepovsod.

Elias Canetti center ima sedež v avstrijski knjižnici nad bolgarskim narodnim gledališčem. Do knjižnice peljeta dve poti, ena mimo gledališke blagajne in dvoran, kjer lahko prav vsak gleda gledališke vaje, druga pa iz bistroja z obupno kavo, a prelepimi natakaricami. Bernd Janning je v Bolgariji kot kulturni menedžer nemške Fundacije Roberta Boscha in med drugim skrbi tudi za gostujoče pisatelje v rezidenci Elias Canetti centra. Njegova bolgarščina je sijajna, dosti boljša od mojega žongliranja s slovansko-balkanskimi izrazi. To je ta sorta dobrohotnih, altruističnih, malo nagajivih in novih kultur željnih Nemcev, ki si vendarle ne morejo pomagati, da bi na tujem zavrgli svoj nemški značaj, tako da na vsakem ovinku ravnajo po omikanih pravilih in zaščitniških urnikih. Z Berndom podpiševa pogodbo celo za nekaj tako predpotopnega, kot je mobilni telefon, ki ga dobim za enomesečno uporabo, mobilni telefon z bolgarsko številko in brez funkcije za pošiljanje sporočil. Tudi potem ko telefon vrnem, podpiševa pogodbo, tokrat napisano na roko.

Ruse je izvrsten primerek balkanske kreature med Moskvo in Carigradom, ki so jo Nemci in Avstro-Ogrci hoteli polikati, da bi dobili vljudno oporišče na Donavi. Ko se je mestu še ljubilo, je bilo mogočno in pofreskano in z oboki. Zdaj se mu ne ljubi več in ima raje sive bloke, šoping centre in potepuške pse.

Načitani carinik v beli trdnjavi

Moja prva bolgarska prevajalka Neli Pejčeva je tako lepa, da si skoraj ne upam z njo na oder. Tako mehek glas ima in tako lepo broško. Moja besedila v bolgarščini bere, kot da bi ji bilo malo nerodno, jaz pa žarim. Kamolì, recimo, je beseda, ki bi jo tudi jaz rada kdaj uporabila. Dosti boljša je od kaj šele. Ko to povem Neli, se zasmeji in je še lepša. Kamolì s tistim šopkom, ki nama ga prinese upokojeni operni pevec, navdušen nad literarnim večerom. A vrhunec branja pride po besedilu o Gustleku. V njem sem omenila, da imata Gustlek in Anica tako nizko penzijo, da jo komot sprašiš za tri plastične vrečke nakupa. Aleluja! Kot da bi jim stopil na žulj! Prisotni v dvorani se začnejo na vse kriplje pritoževati, da ne verjamejo, da imamo v Sloveniji tako nizke penzije. Ker tako nizke imajo oni v Bolgariji in primata ne dajo. Operni pevec celo našteje vse svoje kolege, ki so šli raje pet v ljubljansko opero, kot pa da bi peli v Sofiji. In tega da zanesljivo ne bi naredili, če bi bile slovenske penzije tako nizke.

Stanovanje za gostujoče pisatelje Elias Canetti centra je v desetem nadstropju sivega bloka. Vrata na stopnišče so zaklenjena, tako da brez dvigala ne moreš ne gor ne dol. V dvigalo gredo tri osebe in je oranžno. Dela na poseben magnet, ki je na ključu od vhodnih vrat. Brez magneta se dvigalo ne premakne. V desetem nadstropju poskušaš ne misliti na te podrobnosti. Še posebej takrat, ko veter brije in se zdi, da se stolpnica maje. A z dveh balkonov je svet osupljiv. Na vzhodnem balkonu stara klapa potepuških psov, ki naskakuje mercedes s tulečim alarmom. Na zahodnem balkonu fabrike, Donava in sonce, ki pada Donavi na glavo.

Nekega dne dobim zahvalno pisemce od taksista Miša. Vidi se, kako ne zna pisati v latinici, a je jedrnat. Moje zgodbe so mu všeč in če bi šla z njim na vožnjo. V mestu Ruse je edini most čez Donavo med Bolgarijo in Romunijo. Donava je meja med tema državama in kjer je meja, očitno ni treba dosti mostov, eden je zadosti. Čez ta most ne moreš iti peš, le z vlakom ali avtom. Vlak po navadi toliko zamuja, da je že tema, ko si na mostu. Z avtom pa moraš plačati dvajset bolgarskih lev (deset evropskih evrov) mostnine v eno stran. Taksist Mišo ima na mostu kolege in vozi zastonj. Narediva menjavo. Jaz njemu zgodbo, on meni panoramsko vožnjo (večkrat).

Mišo je bolgarski Turek in odlično govori romunsko, zato se v nekem trenutku pogovarjava kar v italijanščini. Njegov sin je mehanik in tako naš golf v enem popoldnevu dobi nov rabljen menjalnik, nove rabljene amortizerje, celo nov rabljen volan. Kot nov je in zglancan za Istanbul. Kajti ko si enkrat že tako na jugu, se preprosto ne moreš več ustaviti.

Čeprav mejni prehod med Bolgarijo in Turčijo deluje točno tako, kot da te hoče ustaviti usoda. Trdnjava (po vrhu še bela). Zapornice. Kontrole. Kamere. Obup. Dokler iz mape ne potegnem pisma Müge Gürsoy Sökmen, urednice turške založbe Metis in ene osrednjih istanbulskih kulturnic in intelektualk, ki piše, da sem pisateljica in na poti k njej. Carinik poskoči. Ti si napisala knjigo? Že čez hip objema malo knjigo v slovenščini in v vzhičeni angleščini ponavlja: prevest, prevest, takoj prevest, da preberem! Pospremi nas mimo vseh (devetih!) kontrol in v manj kot pol ure je mejni prehod mimo.

Z Müge naslednji dan skleneva sodelovanje na relaciji Jurovski Dol–Istanbul v projektu Polne vreče zgodb. V varnih hišah za zlorabljene ženske na vzhodu Turčije bomo šivali vreče iz rabljenega blaga in te uboge duše bodo pisale zgodbe o vsem, kar je blago pretrpelo. Vzgojene v tradicionalnih muslimanskih okoljih ne zmorejo govoriti o tem, kaj hudega so pretrpele same. Zato bodo zdaj pisale o svojih krilih, zavesah in burkah. Pisale bodo in šivale vreče iz zdelanega blaga in projekt Polne vreče zgodb bo kar naenkrat postal mala literarna terapija. Müge ploska. Meni se dela kurja koža. V takem človek pozabi, kako je še prejšnji večer izgubljen taval po daljnem spalnem predmestju Istanbula in se lovil med betonom in temo. V takem je človek odprtih ust in razširjenih rok. V takem je človek marsikaj, to pa je pomembno kot kruh.

Nataša Kramberger je pisateljica in soustanoviteljica ekološkega kolektiva Zelena centrala iz Jurovskega Dola; za prvenec *Nebesa v robidah* je prejela Nagrado Evropske unije za književnost 2010. Objavljena reportaža je nastala po koncu njenega gostovanja v literarnih rezidencah mreže HALMA, ki ji ga je omogočila štipendija S. Fischer Stiftung.

Pogledi, št. 14-15, 13. julij 2011

-
-
-

Source URL: http://www.pogledi.si/druzba/nic-vec-ne-vzge-ce-ne-potisnes